

УДК 373.3.091:316.346.2] (477)

Наталія Павлуценко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-7010-816X

DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/268-282

ГЕНДЕРНО-ЧУТЛИВЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ОДНА З АКТУАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні однієї з актуальних проблем сучасної початкової школи: створення гендерно-чутливого освітнього середовища. Методи дослідження: теоретичний аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної та методологічної літератури. Результати дослідження можуть зацікавити досвідчених і молодих науковців в царині початкової освіти. Практичне значення дослідження: створення гендерно-чутливого освітнього середовища є інноваційним підходом до організації освітнього процесу в умовах Нової української школи. Висновки та перспективи подальших наукових розвідок: окреслена проблема пов'язана з формуванням в учнівства непохитного усвідомлення про власні потенційні можливості та здатність їх реалізувати.

Ключові слова: гендерний підхід, початкова освіта, гендерно-чутливе освітнє середовище.

Постановка проблеми. Додержання міжнародних правових норм, суголосність зі світовими стандартами утвердження демократії в питанні введення гендерної складової до сучасної системи освіти значно підсилює можливості нашої держави на шляху до євроінтеграційного освітнього простору. Такий фундаментальний запит зумовлено соціальними викликами сучасного суспільства й глибинними трансформаційними процесами в системі української освіти, зокрема: переглядом її основоположних цілей і функцій, аналізом ціннісних орієнтацій, якісним оновленням змісту й сутнісних складових провідних технологій і освітньо-виховних впливів з метою створення оптимальних умов для особистісного становлення, зростання і розвитку майбутніх поколінь. Залишаючись найважливішим інститутом гендерної соціалізації особистості, будь-який освітній заклад сприяє утвердженню морально-етичних норм, культурних цінностей, зразків поведінки.

Разом з тим на особливу увагу заслуговує питання формування культури гендерної взаємодії учнівства – основного людського ресурсу державотворення (у тому числі повоєнного), від якого залежатиме існування й прогрес країни як правової та демократичної структури. Завдяки глобальній підтримці гендерних ініціатив в українському суспільстві поступово закріплюється тенденція утвердження ідеології

прав і свобод людини, яка, в свою чергу, спирається на принципи рівноправності статей, гідності, поваги і взаємоповаги людей обох статей одне до одного в різних сферах життя і діяльності; зокрема, це стосується як важливої соціально значущої інституції – сім'ї (домінацій в родинних стосунках), так і суспільства загалом (державної політики, економіки, чинності законів тощо).

Відтак актуалізується завдання пошуку дієвих підходів щодо питання створення освітнього простору в початковій ланці, зокрема, вільного від дискримінаційних проявів за статевою характеристикою (прихованих чи відкритих) та гендерно-обумовленою ознакою. Варто зауважити, що нагальною вимогою сьогодення є таке освітнє середовище, в якому провідного значення відведено особистісно орієнтованому підходу, де учнівство утверджується як головний пріоритет, кожна дівчинка і кожний хлопчик у ньому є суб'єктом суспільного життя і цивілізаційної культури, які мають рівні права і можливості у здобутті освіти, професійному зростанні, виборі шляхів і форм самореалізації, обранні особистісної траєкторії життєтворчих пріоритетів, зважаючи на свою неповторність (індивідуальність) без будь-яких обмежень за ознакою статі.

Серед низки Законів і сучасних державних нормативних документів, що сприяють інтеграції гендерного підходу в національну систему освіти слід зазначити, зокрема, Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Положення «Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті», Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 року № 1163-р про схвалення «Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року», Концепцію Нової української школи тощо. Загальною метою окреслених документів є, по-перше, забезпечення комплексного впровадження принципів положень гендерної рівності та недискримінаційних процесів до національної системи освіти, по-друге, це стосується визначення основоположних шляхів у напрямку розвитку освіти в ракурсі сталого дотримання гендерного підходу, по-третє таку системну роботу спрямовано на утвердження відповідності вітчизняної освіти непохитним світовим демократичним стандартам і провідним науковим засадам.

Проте, відзначимо, що, незважаючи на достатньо широкий діапазон досліджень гендерологів, чинну нормативно-правову базу з

питань гендерної рівності загалом, відкритим залишається запит імплементації гендерної компоненти в різних освітніх рівнях, кволо відбувається перехід від обґрунтування концептуальних засад до практичного втілення гендерної складової в систему освіти як новітньої педагогічної парадигми.

Аналіз актуальних досліджень з означеної проблеми дав змогу окреслити певний спектр наукових розвідок на теренах вітчизняного наукового простору. Так, теоретико-методологічні основи гендерної освіти і виховання досліджують Т. Говорун, Т. Голованова, Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Луценко, О. Петренко, О. Цокур, Л. Яценко та ін. Інтеграцію гендерного підходу в різні ланки освіти і управління вивчають Л. Даниленко, І. Іванова, Т. Ладиченко, Л. Магдюк, О. Марущенко, Л. Паращенко, Н. Приходькіна, О. Семиколонова, Ю. Стребкова та ін. Питаннями формування гендерної ідентичності, соціально-психологічного супроводу особистості в освітньому просторі переймаються О. Блинова, Л. Вовк, В. Гайденко, Н. Городнова, О. Желіба, О. Кізь, С. Котова-Олійник, Н. Кургановська, Р. Чіп та ін. Гендерне виховання дітей, підлітків і юнацтва, створення гендерно-чутливого, недискримінаційного, егалітарного освітнього простору окреслюють С. Вихор, Л. Єлісеєва, І. Іванова, О. Кісь, Н. Лавриненко, І. Мунтян, В. Синякова, Л. Харченко, І. Шульга та ін. Введенням стандартів недискримінаційної освіти та провідних засад зарубіжного досвіду із аналізованої проблеми в реалії сучасної національної освіти займаються І. Головащенко, О. Гривкова, М. Зубілевич, К. Коваль, Л. Ковальчук, Н. Коваліско, Л. Лушпай, Т. Марценюк, О. Токменко та ін.

Окреслені наукові напрацювання втілюють новітні дослідницькі вектори недискримінаційного освітнього контенту: осучаснені державні стандарти, нові освітні програми, підручники, навчально-методичні посібники тощо. Загалом методологія гендерного підходу значно розширює наукові спектри, що характеризують, як педагогічні та психологічні показники ризиків, так і позначають шляхи суспільних та економічних вимірів гендерної дискримінації зростаючої особистості в системі сучасної освіти. Крім того, актуальність визначеної проблеми в наукових пошуках пов'язана з дослідженням можливості віднайти певні індикатори (діагностичні виміри, ознаки), які характеризували б прояви дискримінаційних процесів, вчасне (й вдале) втручання та майбутнє запобігання ним.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні однієї з актуальних проблем сучасної початкової школи: створення гендерно-чутливого освітнього середовища в умовах Нової української школи.

Методи дослідження: теоретичний аналіз, синтез, узагальнення психолого-педагогічної та методологічної літератури.

Виклад основного матеріалу. Трансформаційні процеси, що наразі відбуваються в сучасних українських реаліях, зокрема, в політиці, економіці, військовій справі, продукують переосмислення змісту, ролі і функціоналу освіти, її суспільної задачі як соціального рушія у створенні і затвердженні гендерно-чутливого освітнього середовища.

Окреслені перетворення провідних сфер суспільного життя також потребують перегляду основоположних формулювань, що віддзеркалюють орієнтири суспільства на цінності світової спільноти, зокрема, пріоритетні напрями реформування вітчизняної освіти в бік гендерного підходу, як альтернативного.

Отже, наразі мають місце нові суспільні виклики: неоднозначне (іноді викривлене) тлумачення ключових понять, що репрезентують проблему рівності прав і можливостей представників двох статей. Так, можемо констатувати певну маніпуляцію громадською думкою щодо тлумачення понять «гендер», «гендерна рівність», «гендерна ідентичність», які нині поширюються різними шляхами суспільних зв'язків через соціальні мережі, месенджери, засоби масової інформації та ін. Надаючи означенням дефініціям зумисно негативний емоційно-оцінний окрас, такі «рупори» дискредитують державну політику в питанні гендерної складової, гібридно викривлюючи сімейні, морально-етичні, християнські цінності під прикриттям, або через перебільшення проєвропейських «вільних орієнтирів» на гендерну рівність. Шляхом умисної підміни конотацій означені доступні джерела утрирують питання паритетної демократії, залучаючи елементи викривленого інформування, поглиблюючи проблему гендерної рівності загалом.

Реальне забезпечення введення гендерної стратегії здійснюватиметься по досягненні таких стратегічних цілей:

- ✓ систематизоване впровадження принципів положень гендерної рівності та недискримінаційної ідеології до освітньої нормативно-правової бази;

- ✓ удосконалення змістових характеристик освітньо-виховного процесу на засадах гендерної рівності та організації гендерно-чутливого освітнього середовища;

✓ утвердження прогресивної професійно-педагогічної генерації фахівців у питаннях гендерної рівності та недопущення будь яких видів дискримінації (Стратегія, 2022, с. 6).

Створення гендерно-чутливого освітнього середовища в умовах Нової української школи, як важливого альтернативного елементу впровадження гендерного підходу в освітню ланку, є беззаперечно визначним кроком в бік реалізації недискримінаційної державної політики. За таких її перспективних поступок можемо дійсно говорити про забезпечення рівності в досягненнях зростаючими особистостями обох статей в обраних галузях знань та кар'єрного зростання, їхнього рівного правового статусу та однакових можливостей його реалізації, рівноправної участі кожного / кожної в усіх сферах життя і діяльності суспільства. Подолання статево-рольових (гендерних) стереотипів, звільнення від обтяжливих гендерних забобонів і упереджень, утвердження нових форм і стандартів щодо загальнолюдських моральних настанов, активне впровадження культури гендерної взаємодії – все це потреба сучасної України в контексті паритетної демократії й цінностей світового співтовариства.

Важливими викликами в системі сучасної вітчизняної освіти нині визнано впровадження гендерно-чутливого освітнього середовища в початкову ланку.

Подібні соціальні явища – статево-рольові (гендерні) стереотипи, є сформованими традиційною культурою стандартизовані моделі поведінки чоловіків / хлопчиків і жінок / дівчаток, уявлення про їхнє різне соціальне призначення, характеристики, що демонструють панування представників однієї статі над іншою, протиставлення їхніх психологічних рис тощо. Стереотипи загалом, а надто гендерні, часто продукують невиправдано спрощені уявлення про людей різних статей, формуючи очікування, умови і настанови відносно них.

Не забуваймо, що в сучасній початковій школі життя триває бурхливо, в ній відбувається багато подій, які твердим поступом наближають учнівство до отримання такої освіти, що не обтяжена статево-рольовими стереотипами і дискримінацією, а має гендерно-чутливу спрямованість. Саме тому, на нашу думку, впровадження гендерно-чутливого освітнього середовища в умовах Нової української школи може відігравати важливу роль у поінформованості молодших школярів про можливість бути активними, креативними особистостями,

самостійно вирішувати шляхи свого життєтворчого шляху, допомагаючи адаптуватися до швидкоплинного світу, його стрімких змін.

Гендерно-чутливе освітнє середовище Нової української школи має конкретні ознаки, зокрема, позбавленість від механізмів керування процесом формування соціокультурних атрибутів конструювання чоловічих і жіночих ролей, функцій, поведінки, діяльності, їхніх психологічних характеристик, а також неприпустимість прив'язаності цих характеристик до показників біологічної статі. Такий крок в освіті, на нашу думку, може мати місце у зв'язку з тим, що особливості соціального буття стереотипного спрямування і дискримінаційного навантаження пропонуються (навіть, пропагуються) суспільством, отож їх можна здолати, не залежати від них. Адже культура стосунків представників двох статей, натомість, може характеризуватися гармонійністю, рівністю, прагненням суспільства загалом до вирівнювання їх статусів.

Варто нагадати, що творити гендерно-чутливе освітнє середовище в умовах Нової української школи неможливо також без урахування провідних напрямків виховання: гендерного й традиційного, які, у свою чергу, починаються в родині, підкріплюються в закладах освіти різних рівнів і спрямування, утверджуються під впливом засобів масового інформування, мови, мистецтва, а також правової політики й державотворення.

Які ж особливості означеного напрямку можемо визначити? Гендерне виховання здобувачів початкової освіти, як цілеспрямований, систематизований процес сприяє формуванню гармонійно розвиненої особистості, підсилює новий спосіб пізнання дійсності, сутнісні характеристики якого зводяться до закріплення егалітарних цінностей в стосунках, поваги до особистості незалежно від її статевої належності, опір статево-рольовим (гендерним) стереотипам, розвитку здібностей до самоствердження і самореалізації життєтворчості кожного / кожної, оволодіння навичками паритетності в сімейній та суспільній сферах діяльності (Ільїна, 2019; Павлуценко, 2015).

До важелів, що також характеризують гендерне виховання, як певне підґрунтя для створення гендерно-чутливого освітнього середовища в сучасній ланці початкової освіти Нової української школи відносимо:

✓ відсутність ієрархії на «суто чоловіче» / «суто жіноче» (неприпустимість нерівності дітей обох статей);

✓ позбавлення від ідеології про формування рис, якостей чи властивостей, що встановлюють необхідне суспільству уявлення про представників тієї чи іншої статей (звільнення від сталих позицій про відмінності в поведінці, рисах характерів представників двох статей як протилежних);

✓ пропагування принципів рівноправності представників обох статей в різних сферах життя і діяльності (формування в учнівства непохитного усвідомлення про потенційні можливості кожного / кожної та здатність їх реалізувати);

✓ формування культури гендерної взаємодії здобувачів початкової освіти (фактор, що є невід'ємним від гендерної соціалізації молодших школярів);

✓ системне впровадження гендерної парадигми в процес підготовки майбутніх учителів початкових класів (як основа для професійного вдосконалення / самовдосконалення й підтвердження фахового потенціалу).

Наголосимо, що попри наявність певних досягнень в сфері гендерної просвіти і демократичної політики сьогодні, відкритими залишаються висвітлені питання. Отож зупинимося докладніше на пропонованих характеристиках гендерного виховання.

Цілеспрямованість імплементації гендерної складової у виховання здобувачів початкової освіти, як нового способу пізнання та усвідомлення реалій сучасної дійсності, має здійснюватися шляхом подолання поляризації «чоловічого» і «жіночого» й усунення на цьому підґрунті ієрархії. Зазначимо, що традиційне протиставлення чоловічих і жіночих рис особистості дітей обох статей сприятиме закріпленню думки про їхню «очевидну» нерівноцінність, різноспрямованість образу мислення, характерні відмінності в поведінці, підсилює ідеологію про прямий зв'язок між належністю до біологічної статі дитини з її досягненнями в освіті і можливостями в соціальному бутті. Адже традиційна, суспільно визначена (визнана) відповідна статі поведінка хлопчиків (чоловіків) пов'язана з незалежністю й домінуванням, поведінка дівчаток (жінок), що характеризує покірність і залежність, часто в родинних стосунках і суспільному житті представлені як звичайне явище. У цьому випадку і слід нагадати, що така ідеологія як раз хибно й пов'язує гендер з

одним із способів соціальної стратифікації суспільства: ієрархією, за якої підпорядкування будується на соціальних зв'язках. Натомість відсутність поляризації у представленості дівчаток і хлопчиків у різних сферах життя може потенційно спрямувати учнів на те, що кожен із них може орієнтуватися, наприклад, на обрання галузі знань чи фаху, що ближче їм до особистісного зростання і впевненості, що обраний вид діяльності буде їм корисним, що все перелічене буде сприяти більшій особистісній самореалізації тощо.

Питання позбавлення від ідеології, що ґрунтується на сталій суспільній думці про різне уявлення про представників тієї чи іншої статей постає нині для освіти нагальним. Традиційний педагогічний контекст розглядає цей процес через патріархальні позиції, коли статево-рольові (гендерні) стереотипи і марновірні настанови уповільнюють уявлення про представників двох статей як активних суб'єктів соціального життя, коли через систему виховання закріплюються принципи про відмінності в поведінці, рисах характерів представників двох статей як протилежних і, зрештою, коли об'єктивно реалії світобачення конкретної дитини стають перешкодою для її ефективного розвитку на користь суспільства. За таких умов реалізація завдання щодо втілення гендерно-чутливого освітнього середовища в площину початкової школи потребує неабияких зусиль, оскільки і перші вчителі (батьки й родина), і педагогічні колективи, і школа загалом досі залишаються глобальними носіями традиційних уявлень про роль і місце хлопчиків і дівчаток у освітньо-виховному процесі, чоловіків і жінок у суспільстві. Це реалізується, перш за все, через спілкування (формальне, неформальне), коли допускається словесне порівняння чи-то успіхів / невдач у навчанні, чи-то недоліків у вихованні дітей різних статей, а також коли категорично підкреслюються розбіжності дітей молодшого шкільного віку з опором на їхній біологічній належності до певної статі. Ефективність освітнього процесу знижуватиметься, якщо його вибудовувати відповідно до сформованих суспільством непохитних уявлень про різні психофізіологічні особливості дітей обох статей. Позбавляючись від будь-яких проявів упередженості до успіхів у навчанні чи рисах поведінки хлопчиків і дівчаток молодшого шкільного віку, ми сприятимемо довольному засвоєнню ними майбутніх сімейних, професійних, громадянських ролей не на підставі належності до певної статі, а з оглядом на особистісне розростання. На нашу думку, непідкорення статево-рольовим (гендерним) стереотипам, позбавлення

від порівняльних висловлювань з боку дорослих щодо представників двох статей в перспективі може допомогти дітям як в дитячому віці: в іграх, організації навчання, трудовому вихованні, реалізації творчих задумів, у різних ситуаціях позашкільного життя, так і в планах на майбутнє: творення власної родини, доросла професійна діяльність, користь державі тощо.

Щодо важливого фактору, який сприятиме також, на нашу думку, створенню гендерно-чутливого освітнього середовища в НУШ – пропагування принципів, що характеризують рівноправність представників обох статей в різних сферах життєтворення. Нагадаємо, що традиційна педагогіка обстоює тези про ефективний освітній процес, в якому дівчаткам здебільшого «підкоряються» навчальні дисципліни соціально-гуманітарного спрямування, хлопчикам – природничо-математичного; хлопчики і дівчатка потребують різної кількості часу на усвідомлення сутності завдань і їх виконання, мають значні відмінності в мотивації до навчання і розвитку емоційної сфери (що потенційно спрямовує здобувачів початкової освіти на обрання галузі знань в майбутньому за принципом «світ хлопчиків – предметно-інструментальний, світ дівчаток – емоційно-експресивний»). На відміну від сталої думки про розбіжності психоемоційного розвитку дітей молодшого шкільного віку, основоположним принципом гендерного виховання є ідеологія рівноправності представників двох статей, як певна сходінка від патріархальної системи до соціально-статевих відносин, яка допоможе усвідомлювати учням сутність тези про різнобічні можливості кожного / кожної та широкі перспективи їх реалізації.

Крім зазначеного, рівноправність представників двох статей (гендерна рівність) як провідний аспект створення гендерно-чутливого освітнього середовища в Новій українській школі полягає в тому, щоб здолати (усунути) всі можливі соціальні бар'єри, які стоять на заваді у зростаючої особистості проявити свої потенційні можливості. Створивши в освіті рівні соціальні перспективи для реалізації потенціалу дитини молодшого шкільного віку, школа підтримує особистісний вибір кожної / кожного без акцентів на статевій приналежності, таким чином будь-якій дитині «підкориться» саме та сфера життєтворчості, яка задовольнить її бажання в дорослому житті і діяльності.

Сьогодні, говорячи про гендерну рівність, ми можемо акцентувати увагу на розширенні прав і можливостей для

представників двох статей, визнавши це як певний тренд, який наразі декларується не тільки словесно. Разом з тим, упроваджуючи провідні принципи гендерної рівності в різні галузі знань і сфери життя українського суспільства, слід передбачити оцінку об'єктивної реальності, стан справ і розроблення стратегій, які б урахували особливості економічного, соціального, а також морально-етичного розвитку як окремих соціальних груп, так і держави в цілому. Вагомим аргументом в такому випадку є спрямованість Нової української школи на «гендерно-нейтральний» підхід. Рівноправність в освітньо-виховному процесі, що надасть потенційні можливості реалізуватися кожному / кожній передбачає:

- ✓ статево нейтральні вимоги до учнів в плані організації освітнього процесу, правил їхньої поведінки;
- ✓ акцент на розвитку індивідуальних здібностей, уподобань, мотиваційних цінностей здобувачів початкової освіти незалежно від їх статевої приналежності;
- ✓ заохочення дітей до сумісної (за статевою ознакою) освітньої, творчої, ігрової, трудової діяльності;
- ✓ уникнення різного тону і змісту звернення з орієнтацією на статево належність під час організації педагогічного спілкування;
- ✓ неприпустимість нав'язування статево-типових (стереотипних) схем життя і діяльності чи патріархальних моделей поведінки (Павлущенко, 2015, с. 287).

Визнаючи, що засвоєння культури гендерної взаємодії здобувачів початкової освіти є складним процесом, що обумовлений впливом соціального оточення: сім'ї, закладів освіти, однолітків, кожен з яких по-різному впливає на зростаючу особистість, особливого значення набуває повсякденна рутинна робота з гендерної просвіти суспільства. Адже поширення гендерних знань, упровадження в життя принципово нових стандартів і традицій поведінки, допоможе закріпити ці характеристики буття, як доміанти, на рівні прийнятних і зрозумілих кроків. У такий спосіб особистісна поведінка не буде напряму залежати від суспільної думки, оскільки проявлятиметься у сімейному житті та побуті, повсякденному спілкуванні, інформаційному просторі, педагогічному процесі, в економіці, політиці тощо.

Традиційний погляд на формування культури гендерної взаємодії молодших школярів закріплений на рівні зумовленості цієї

взаємодії біологічною статтю, що конструйована суспільною характеристикою освітнього процесу, коли його вибудовують з прив'язкою «до психофізіологічних особливостей дітей обох статей».

У той же час з огляду цілеспрямованого гендерного виховання, незалежно від родинних культуральних чи етнотрадицій, сім'я і суспільство, в рамках соціалізації, сприяють зміщенню акцентів з показників біологічної статі дитини на гендерний конструкт «особливу суспільно-корисну організацію людини». Саме тому важливою умовою формування культури гендерної взаємодії зростаючих поколінь має бути певна настанова як батькам і рідним, так і педагогам, всім, хто поряд з дітьми, на усвідомлення високої відповідальності за підготовку хлопчиків і дівчаток до відтворення міжстатевої взаємодії на засадах паритету, взаємозамінності і партнерства. Звісно, що зазначений процес неможливий тільки за рахунок використання батьками і вчителями початкових класів досвіду новітньої педагогічної парадигми в рамках гендерного підходу, підтримка має бути у форматі співробітництва з освітніми закладами різних типів, викладачами, аналізу спеціальної літератури прослуховування фахових лекцій тощо.

Зауважимо також, що фактор формування культури міжстатевої (гендерної) взаємодії молодших школярів, в рамках створення гендерно-чутливого освітнього середовища, розглядається, вочевидь, з точки зору суспільних показників життя дітей, які стосуються гендерної соціалізації. У першу чергу до них відносимо соціальний статус кожної зростаючої особистості (що в контексті індивідуалізації проявляється як суб'єктивність особистісних мотивів і ціннісних орієнтацій), по-друге, це стосується особливостей проявів поведінки в процесі цієї взаємодії (демонстрація позитивних чи негативних її характеристик). Оскільки саме в молодшому шкільному віці формується змістове наповнення та структура гендерної самосвідомості, коли дитина несвідомо копіює дії близького оточення, стихійно наслідуючи моделі (зразки) поведінки, першочергового значення набуває засвоєння ціннісного ставлення до інституту родини, де мають закладатися, потреби, настанови, мотиваційна сфера до проявів позитивної міжстатевої (гендерної) взаємодії. Позитивними ці вказівки мають бути тому, що саме вони вплинуть на все подальше життя хлопчика / чоловіка, дівчинки / жінки у власних сімейних стосунках. Повноцінно цей процес має продовжуватися і під час здобуття початкової освіти, адже формування

культури гендерної взаємодії здобувачів сприятиме не тільки впевненості кожної та кожного в собі, своїх інтелектуальних здібностях, фізичних силах і моральних можливостях, а також убезпечить цілісність переживань, почуттів, стійкість ціннісних орієнтацій і приписів і, зрештою, допоможе зводити ділові і сімейні взаємозв'язки, формувати ефективно спілкування з оточенням (Дороніна, 2021, с.22).

Спираючись на Концепцію Нової української школи доречно вкотре наголосити, що перший вчитель, спонукаючи учнів до засвоєння освітнього матеріалу шляхом застосування традиційних та інноваційних форм і методів роботи, має максимально їх наближати до реальних умов життя. У тому числі це стосується і введення гендерної компоненти в освітньо-виховний процес. Таким чином створення гендерно-чутливого освітнього середовища може розглядатися також в рамках проблеми введення гендерного підходу в освітній процес Нової української школи в площині професійного вдосконалення педагогів. Запровадження гендерної парадигми в процес підготовки майбутніх учителів початкових класів може втілюватися в контексті гуманітарної складової в системі вищої освіти. Спеціально організований процес самовдосконалення й підтвердження фахового потенціалу майбутніх учителів початкових класів пов'язано з пошуком альтернативних методик, які б забезпечували адекватне засвоєння гендерної культури особистості. Значна увага при цьому приділяється новітнім освітнім моделям і проектам, наповненість матеріалів яких містить інформацію щодо употужнення знань здобувачів вищої педагогічної освіти про недопущення в практичній діяльності заангажованості й упереджених настанов за статевою ознакою.

Наукові проекти, в рамках проблем Нової української школи, що орієнтовані на висвітлення питання створення гендерно-чутливого освітнього середовища, спрямовані, по-перше, на протидію дискримінаційним процесам і недопущення нав'язування статево-рольових (гендерних) стереотипів у освітньому просторі; по-друге, серед важливих питань – гендерна соціалізація молодших школярів; по-третє, – проблема соціальної нерівності у родинних відносинах, розподілі влади і громадянському суспільстві та ін. Доречним, на нашу думку, в плані висвітлення питань, пов'язаних з викоріненням статево-рольових стереотипів у шкільному середовищі і певним кроком до усунення гендерної нерівності загалом, є приклад громадської організації EdCamp Ukraine, навколо якої об'єднано шкільних

педагогів, де значну увагу приділено гендерному компоненту в освіті. Реформування освіти в Україні, підвищення статусу професії «вчитель», фахове зростання шкільних педагогів – все це опрацьовується в проєкті задля зміцнення спільноти відповідального вчительства та покращення української школи загалом.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Вищезазначене дає підстави засвідчити, що реалізація гендерного підходу в освітній процес Нової української школи для наукової спільноти залишається питанням доволі дискусійним, яке досі висвітлюють в рамках традиційного виховання. Оскільки організація освітнього процесу потребує неабияких зусиль як з боку педагогічних колективів, так і громадськості загалом, однак гендерне виховання набуває поступово характер альтернативного. Створюючи гендерно-чутливе освітнє середовище, ми спроможні убезпечити учнівство від нав'язливих культуральних стереотипів, що маємо з джерел традиційної педагогіки про «особливе призначення» представників двох статей, де дівчатка / жінки переважно асоціюються з дефініціями «пасивність, покірливість, емпатія», хлопчики / чоловіки – з поняттями «активність, змагальність, спроможність». Крім того, жіночий стиль спілкування і поведінки визначають як залежний, чоловічий – характеризують як самостійність; цінності й мотиви, які вважають прийнятними для представників однієї статі, не є припустимими для іншої. Пам'ятаймо, що статево-рольові стереотипи суспільства є настільки стійкими, що визначаючи моделі (зразки) поведінки жінок / дівчаток і чоловіків / хлопчиків, орієнтують дітей на різну реакцію на представників кожної із статей, коли здебільшого підкреслюється різниця у відмінностях між хлопчиками і дівчатками, наприклад, у різній швидкості їх дозрівання (фізіологічний показник), відмінностях у засвоєнні того чи іншого навчального матеріалу (психологічний показник), а не біологічна характеристика дитини (анатомічний показник). У той час як атрибут причетності до громадянського суспільства (соціальний показник) є загальною характеристикою належності до людей часто найменше береться до уваги.

Окреслені стереотипні характеристики представників двох статей здебільшого формуються шляхом соціалізації в процесі засвоєння суспільного досвіду, коли статево-рольові уявлення закріплюються як сталі традиційні ознаки життя громадськості. Але ж не будемо забувати, що створюючи гендерно-чутливе освітнє

середовище, слід урахувати як вікові, так і психофізіологічні характеристики сучасних дітей, культуру проявів їх міжстатевої (гендерної) взаємодії, особливості сумісної гри, спілкування і творчості в умовах пандемії і війни, тенденції змішаної та дистанційної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Дороніна, Т. О., Ховрякова, Т. І., Шумська, Д. І. (2021). Гендерна освіта: тенденції висвітлення питання у сучасному науково-педагогічному дискурсі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 197, 272, 21-24. (Doronina, T. O., Khovryakova, T. I., Shumska, D. I. (2021). Gender education: of coverage of the question in modern scientific and pedagogical discourse. *Academic notes. Series: Pedagogical Sciences*, 197, 272, 21-24).
- Ільїна, О. (2019). Гендерне виховання в концепції Нової української школи. *Молодь і ринок*, 1 (168), 117-121. (Ilyina, O. (2019). Gender education in the concept of the new Ukrainian school. *Youth and market*, 1 (168), 117-121).
- Павлущенко, Н. М. (2015). Гендерна освіта в початковій школі: проблеми і перспективи реалізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 3, 281-289. (Pavlushchenko, N. M. (2015). Gender education in primary school: problems and prospects of implementation. *Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 3, 281-289).
- Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року.* (2022). *Strategy for implementation of gender equality in the field of education until 2030.* (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#n13>

SUMMARY

Pavlushchenko Nataliia. Gender-Sensitive Educational Environment: a Relevant Issue in Contemporary Primary Education.

The purpose of this article is to theoretically substantiate one of the pressing challenges in contemporary elementary education: the creation of a gender-sensitive educational environment. Research methods: theoretical analysis, synthesis, generalization of psychological-pedagogical and methodological literature. The results of the study may be interested to young scientists in the field of primary education. The practical significance of the study: the adoption of the gender approach as a strategy involves ensuring the comprehensive implementation of gender equality in the domestic education system through the creation of a gender-sensitive educational environment, as an innovative one, by organizing the educational process in the conditions of the New Ukrainian School, which will ensure the compliance of domestic education with world democratic standards. The basis for creating a gender-sensitive educational environment in the modern chain of primary education of the New Ukrainian School is: the absence of a "purely male" / "purely female" hierarchy as the inadmissibility of inequality between children of both sexes; getting rid of the ideology about the formation of traits, qualities or properties that establish the society's necessary idea of representatives of one or another sex as liberation from fixed positions about differences in behavior, character traits of representatives of two sexes as opposites; promotion of the principles of equality of representatives of both sexes in various spheres of life and activity as the formation of an unshakable awareness of the potential opportunities of each and every one and the ability to realize them; the formation of a culture of gender interaction among students of primary education as a

factor that is integral to the gender socialization of younger schoolchildren: systematic implementation of the gender paradigm in the process of training future primary school teachers as a basis for professional improvement / self-improvement and confirmation of professional potential. Conclusions and prospects for further research: this issue is intricately connected to fostering students' steadfast awareness of their own potential and their ability to actualize it.

Key words: *gender approach, primary education, gender-sensitive educational environment.*

УДК 613.2

Юлія Паришкура

Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID 0000-0002-8777-1726

Петро Рибалко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
ORCID ID 0000-0002-6460-4255

Людмила Гайова

Державний торговельно-економічний університет
ORCID ID 0000-0001-6186-3000

Тетяна Шафорост

Великочернечинська ЗЗСО
ORCID ID 0009-0007-3145-4039
DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/282-291

ЗНАННЯ ПРО ПРАВИЛА СПОЖИВАННЯ ВІТАМІНІВ ТА МІКРОЕЛЕМЕНТІВ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Одним із важливих аспектів у сфері фізичної культури та спорту є питання харчування, що безпосередньо впливає на ефективність навчально-тренувального процесу, досягнення високих спортивних результатів, а також на процес відновлення та загальний стан здоров'я осіб, що займаються фізичними вправами з різними цілями. Вітаміни та мікроелементи, хоч і потрібні в дуже малих кількостях, є незамінними для нормальної діяльності організму, забезпечення енергетичних і пластичних процесів, відновлення після навантажень, підтримки імунної функції та загального стану здоров'я.

Для майбутніх фахівців фізичної культури і спорту важливо володіти знаннями про раціональне харчування у процесі занять фізичними вправами, у тому числі з правилами споживання вітамінів і мікроелементів оскільки це безпосередньо впливає на продуктивність роботи організму.

Метою дослідження є актуалізація знань для майбутніх фахівців фізичної культури і спорту щодо правил споживання вітамінів і мікроелементів, а також моделювання освітнього компоненту «Спортивне харчування» у освітніх програмах для підготовки фахівців у цій галузі.

Методологія. Теоретичні основи фізіології, біохімії та гігієни харчування. Основи раціонального та збалансованого харчування.

Завдання дослідження: вивчення та аналіз наукової літератури щодо ролі вітамінів і мікроелементів у процесі рухової активності; узагальнення знань і практик споживання вітамінів і мікроелементів; актуалізація основних